

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД СТАНОВЛЕННЯ
РІЗНОВІКОВИХ ГРУП

Зданевич Л.,

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри дошкільної педагогіки
психології та фахових методик
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна

Попович О.

кандидат педагогічних наук
старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Мукачівський державний університет
м. Мукачево, Україна

Реформування системи дошкільної освіти в Україні сьогодні вносить певні корективи щодо розгляду проблеми створення та функціонування різновікових груп у закладах дошкільної освіти, яка завжди цікавила як класиків педагогіки, так і сучасних науковців. Вважаємо, що дослідження історичного генезису з даної теми дозволить вивчити її більш ґрунтовно.

Думка про важливу роль різновікового колективу у вихованні дітей далеко не нова. Я. Коменський, Й.-Г. Песталоцці, К. Ушинський, Л. Толстой звертали увагу на значення спільної діяльності дітей різного віку у вихованні, навчанні та розвитку особистості дитини. Так, Й.-Г. Песталоцці говорив, що старші діти, навчаючи молодших, не тільки вдосконалюють свої знання, вміння та навички, але і вправляються у стриманості й самовладанні, набувають досвіду. А одним із основних принципів у вченні М. Монтесорі був «принцип вільної активності дітей та їхньої самодіяльності в цьому навчанні». У різновікових групах М. Монтесорі виховувалися та навчалися діти від двох з половиною до шести років. Завдяки спільному перебуванню кожна дитина вчилася працювати самостійно або разом з іншими, набуваючи навичок соціальної поведінки. Доречі, сьогодні в Україні існує багато приватних закладів дошкільної освіти, які працюють за системою Монтесорі (організація різновікових груп для дітей від 8 місяців до 3 років і від 3 до 6 років).

Значної популярності серед європейських педагогів набув рух «Йена-планшуле», який об'єднує початкову школу і дитячі садки, що працюють за системою відомого німецького педагога, професора Йенського університету Петера Петерсена. Традиційна школа замінена у «Йена-плані» виховною общиною, в основі якої - повага до особистості дитини, поєднання свободи та самостійності, тісний зв'язок батьків, дітей і педагогів. Головним засобом духовно-морального виховання особистості автор «Йена-плану» вважає:

1) особистісну відкритість взаємин, що визначає життєвий стиль, культуру, форми життєдіяльності групи й общини в цілому;

ACTUAL PROBLEMS OF SCIENCE AND PRACTICE

2) взаємодопомогу дітей у загартуванні характеру, розвитку та вихованні один одного в душі спільності та братерства;

3) право кожної дитини на свою точку зору, свободу висловлювання, визнання різних прав за всіма дітьми: «право може обмежити лише врахування права іншого»;

4) формування добрих почуттів, дружелюбності та щирості, чому сприяє теплота людського спілкування, коли мама може бути поруч у кімнаті, а батько – поруч із сином у майстерні.

Основний принцип внутрішньої динаміки групи – вільна активність дітей. Діти працюють цілком самостійно у відповідності до своїх індивідуальних запитів і потреб. Головний закон груп проголошує: «У приміщенні повинно відбуватися лише те, що відповідає спільним бажанням, прагненням, що надає порядку, моральності і краси спільній праці та проживанню». Діти на власному досвіді пізнають не лише свободу, а й межу, що регламентує: урахування різних прав і обов'язків усіх товаришів; просторові обмеження, пов'язані з розмірами приміщення; певну кількість навчальних посібників і матеріалів, що вимагає взаємних поступок і черговості в їх використанні. З першого дня перебування у школі дитину ознайомлюють з колом її обов'язків, прийнятими формами спілкування і поведінки.

Для підсилення духовної близькості дітей різновікової групи Петерсен вводить своєрідний патронаж – інститут «хресних», коли про кожного новенького малюка піклується старший, намагається ввести його в життя у колективі. «Я ввів цей інститут «хресних», – писав автор, – щоб ліквідувати ту безодню, яка так легко утворюється між дітьми молодшого та старшого віку, і мав гарні результати. При всіх спільних урочистостях старші разом із своїми «хресними дітьми» на певних місцях. Якщо дитина вступає у важкий для вихователя період, то керівник групи може звернутися до «хрещеного», направити дитину для спільної роботи з ним, поки цей період не минеться». У базовій групі формуються мікрогрупи – «групи одного столика». Вони створюються за взаємними симпатіями, спільними інтересами, у зв'язку із діяльністю, яка вимагає колективних зусиль.

Школи, що працюють за «Йена-планом», – це насамперед виховні будинки, які доповнюють і розвивають сімейне виховання, традиції, середовище, яке оточує дитину. Тут є тісне співробітництво батьків та педагогів. Пробудити внутрішні сили дитини може тільки педагог, який відмовився від старих, догматичних підходів, який твердо стоїть на позиціях гуманістичного виховання [1].

Ідею М. Монтесорі підтримувала та розвивала Софія Русова. Цікавою є інформація з архіву щодо організації дітей у перших дитячих садках України. Так, садочок, який у 1871 р. відкрили Марія і Софія Ліндфорс, відвідували близько 20 дітей різного віку. Вони виховувалися спільно. У лютому 1911 р. в Києві на Шулявці було відкрито другий народний дитячий садок, який прийняв 40 дітей віком від 4 до 7 років.

Оскільки в центрі психолого-педагогічної концепції С. Русової стоїть особистість дитини з її вродженими задатками, потребами, бажаннями,

ACTUAL PROBLEMS OF SCIENCE AND PRACTICE

здібностями, педагог висловила ряд порад щодо організації життя вихованців різного віку в дитячих садках. Так, вона радила: «гуртування дітей не повинне провадитися виключно зовнішніми засобами – за віком дітей, за намірами садівниці, за завданнями праці, а будуть гуртки дитячі помалу складатися відповідно до зносин дітей між собою, їх розвитку та нахилів. Перегуртування можуть відбутися інколи у зв'язку з новими товаришами, з виясненням здібностей дітей». Такі групи, на переконання С. Русової, будуть задовольняти потребу малечі у спілкуванні, товаришуванні та «підготують дитину до щирого відношення, до громадянства». Відомий педагог зазначала, що не слід забувати тієї великої різниці, яка існує між дитиною 3-4-х років і дитиною 5-6-ти років. «Першим потрібні лише впорядковані приймання, вільне самовиявлення, добре фізичне виховання. Старшим цього вже буде замало, вони шукатимуть способів свою енергію на щось витратити, чимось задовольнити свою цікавість, свої творчі змагання» [2].

Великого значення різновіковим об'єднанням у становленні особистості надавав А. Макаренко. У своїй статті «Наступність поколінь» зазначає, що об'єднання дітей різного віку в дитячих закладах дає великий виховний ефект. Воно створює більш тісну взаємодію віку, природну умову постійного нагромадження досвіду і передачі досвіду старших поколінь; молодші одержують різноманітні інформаційні дані, засвоюють навички поведінки, робочу хватку, привчаються поважати старших і їх авторитет. У старших турбота про малюків і відповідальність за них виховує повагу до людини, великодушність і вимогливість, якості майбутнього сім'янина» [3].

А. Макаренко переконливо говорив про те, що в будь-якому дитячому закладі можна легко організувати таку дружбу, яка забезпечить чудові стосунки молодших і старших братів та сестер. Відносини, де часто старші і молодші вихованці не знають одне одного – офіційні, а тому неприродні. Штучно розділяючи молодших і старших, ми позбавляємось одного з ефективних методів виховання. Проте, педагог попереджував що, незважаючи на великий виховний ефект об'єднання дітей різного віку, необхідно дуже уважно враховувати, під яким впливом буде перебувати молодший, хто буде відповідати за його поведінку та роботу, хто повинен проявляти особливу про нього турботу. Малюки в таких колективах не будуть «варитись у власному соку», а у старших, крім турботи про менших, з'явиться велика відповідальність як за свої слова, так і за свої вчинки. Це, в першу чергу, стосується шкіл-інтернатів, дитячих будинків, де особливо необхідно створити умови міцнішого зв'язку старших і молодших вихованців, умови великої і дружної сім'ї.

Педагог дійшов висновку, що виховний ефект діяльності різновікових колективів дуже значний: ними легше керувати, колективи стають більш рухомими та дієздатними. Отже, первинні колективи необхідно створювати за принципом різновіковості [3].

Різновіковим колективам надавав великого значення і В.Сухомлинський. Він вважав, що в дітей різного віку можуть бути спільні інтереси, зазначав: «Людина найкраще виховується тоді, коли вона дбає про інших». Цей принцип

ACTUAL PROBLEMS OF SCIENCE AND PRACTICE

діє в різновікових групах, адже старші діти мають можливість піклуватися про молодших та спілкуватися з ними. Майстерність виховання, за Сухомлинським, полягає в тому, щоб навчити кожну дитину віддавати свої знання молодшим товаришам, тим самим збагачуватися інтелектуально; тільки завдяки цьому і формується справжня жадоба до знань. Старші діти стають помічниками педагогів, організують ігри для молодших, беруть участь у їхніх розвагах, залучають молодших до спільної праці. На думку вченого, різновікове об'єднання є найсприятливішим соціумом і важливим фактором соціального і психологічного розвитку дитини. В процесі передачі практичних умінь і навичок між дітьми різного віку виникають духовні взаємини, іншими словами, кожний вихованець стає суб'єктом не лише діяльності, а й спілкування [4].

Таким чином, на нашу думку, в різновікових об'єднаннях у дітей розкриваються найкращі якості та здібності кожної дитини під час спілкування, взаємного навчання, взаємовпливу в різних видах діяльності. Проте, попри великі переваги, організація різновікової групи в сучасному закладі дошкільної освіти передбачає розв'язання багатьох проблематичних питань, зокрема: організація різновікової групи; створення психолого-педагогічних умов; забезпечення розвивального середовища; підготовка педагогів до роботи з різновіковою категорією дітей; планування освітнього процесу; методика виховного процесу у різновіковій групі; організація ефективного процесу взаємодії дітей різного віку.

Література

1. Русан Л. Різновікова група в дитячому садку / Л. Русан, Г. Колосінська. – Київ: Шк. Світ, 2007. – 128 с.
2. Бочелюк О. Організація освітнього процесу в різновіковій групі дошкільного навчального закладу / О. Бочелюк, Т. Романюк – Харків: Вид-во «Ранок», 2015. – 192 с.
3. Попович О. Формування позитивних взаємовідносин між дітьми у різновікових групах / О. Попович, І. Варга // Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених / гол.ред. В.В. Гоблик, І.І. Алмашій. – Мукачево : РВВ МДУ, 2018. – №Вип.1(1). – С.68-73.
4. Прокопенко Л. Родинній групі цікаво й затишно / Л. Прокопенко // Дошкільне виховання. – 2004. – №11. – С.20-21.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>